

## NEURALGIČNE TOČKE SLOVENSKE MLADINSKE LITERATURE

Debatna kavarna z naslovom **Nevralgične točke slovenske mladinske literature**, ki jo je Sekcija za mladinsko književnost pri Društvu slovenskih pisateljev pripravila v času letošnjega Slovenskega knjižnega sejma, je v meni spodbudila razmišljanje, zakaj naj bi slovenska mladinska literatura imela 'nevralgične točke' in kaj v/na njej naj bi opisovali ali kar šteli za take točke. Če se odločimo za sodobno pojmovanje književnosti kot posebne oblike družbenega diskurza in posameznega umetnostnega besedila kot posebne oblike govornega dejanja – za tako pojmovanje nam ni treba več hoditi v tuje literarne sisteme, saj ga pri nas utemeljeno predlaga in učinkovito zagovarja Marko Juvan v svoji zadnji študiji *Literarna veda v rekonstrukciji* (2006) – potem je povsem jasno, da v današnjem času ni več smiselno obravnavati književnosti in posameznih književnih del izdvojeno, se pravi ločeno od bralcev in skupnega družbenega konteksta. Če pa naj bi bile znanilke 'nevralgičnih točk' nekatere pritožbe staršev zaradi izbora besedil za branje in za skupne dogodke, potem moramo najprej ugotoviti, da so bila takih pritožb deležna tudi nemladinska književna besedila, se pravi take 'točke' niso neka posebna lastnost, ki bi jo pri nas pripisovali samo mladinski književnosti, marveč gre očitno za širše nezadovoljstvo staršev z besedili za šolsko branje. Zato se velja spraševati, zakaj prihaja do takšnega nezadovoljstva z izborom besedil, ki so ponujena v branje, in ali velja to nezadovoljstvo in kritične ocene upoštevati.

Med številnimi literarnimi teorijami, tokovi in pogledi, ki jih je prineslo preteklo stoletje, je ostalo v veljavi in raziskovanju le kritično zanimanje za bralca in njegov dejaven/interaktiven proces

branja, v katerem prihaja do vsakokratnega opomenjanja besedila oz. tvorjenja besedilnih svetov na podlagi besedil, ki imajo le mnogopomenski potencial, dogovorno pa jim pripisujemo tudi umetnostne razsežnosti. S perspektive sodobnega pojmovanja književnosti zato ni več smiselno pripisovati posamezne pozitivne ali negativne lastnosti umetnostnim besedilom samim po sebi, brez iskanja odgovorov na vprašanja o bralcih, ki take lastnosti projicirajo v besedila in nato menijo, da jih besedila imajo sama po sebi. Čeprav nas vedno bogatejše znanje o procesih branja opozarja, da se moramo zavedati dejstva, da smo še vedno precej oddaljeni od popolnega razumevanja tega, kako v bralčevi glavi nastaja njegov posebni besedilni svet oz. mentalna predstavitev besedila, vendarle poznamo že nekaj dejavnikov, ki oblikujejo bralčeve besedilne svetove. Na to ne vplivajo le nujno potrebne bralčeve lastne izkušnje in znanja, kot jih pridobiva v času primarne in sekundarne (tudi književne!) socializacije, marveč tudi razna prepričanja, čustva in preference. Vsi ti dejavniki, od omejenosti osebne izkušnje, medbesedilne/bralne izkušnosti in znanj ter razne čustvene usmeritve lahko bralca zavirajo pri branju in pri oblikovanju končnih predstav o prebranem ter ga navajajo k odklonilnim presojam besedil in iskanju nebesedilnih utemeljitev zanje.

V trenutku, ko razmišljamo o besedilih v razmerju z bralci in se začnemo spraševati o bralcih: kdo, kdaj, v kakšnih okoliščinah in zakaj izbranim besedilom pripisuje take ali drugačne 'nevralgične točke', pridobimo veliko bolj konkretno osnovo za pogovor o besedilnih lastnostih in vrednotah. Vse novejša kognitivno in eksperimentalno utemeljene raziskave procesov branja opozarjajo na to, da ima sleherno besedilo le omejen nadzor nad bralcem, kar hkrati govori za večji pomen njegovega lastnega deleža oz. prispevka k opomenjanju besedila in k njegovemu

‘končnemu’ pomenu za posameznega bralca. Ta značilnost branja razlaga tako vedno prisotne razlike med s časom spreminjajočimi se kritičnimi zapisi o istem besedilu in razlike med branji učencev na vseh ravneh literarne socializacije doma in v šoli. Opozarja pa nas tudi na dejstvo, da mnenje posameznega bralca in/ali skupine bralcev ne velja in ni nujno sprejemljivo ali celo obvezno za druge bralce. Razlike med branji in v vrednotenju besedil so toliko večje, kadar gre za generacijske razlike med starši in otroki, kadar gre za mnenja, ki so izrečena s posebnimi usmerjevalnimi ali omejevalnimi nameni, in še bi lahko naštevati. Zato s takimi nameni izrečenih mnenj nikakor ne gre posploševati in na njihovi osnovi pripisovati posameznih lastnosti npr. mladinski književnosti, ki prav v zadnjem času povsod po svetu šteje za vse bolj pomemben segment književne tvornosti v številnih literarnih sistemih.

Če v tem širšem kontekstu pogledamo nekatere očitke slovenski mladinski književnosti, ki naj bi opozarjali na njene ‘nevrvalgične točke’, se zdi, da gre za izrazito omejevalne ocene ozkega kroga bralcev, ki svoje lastne bralne omejitve posplošujejo in jih želijo uveljaviti za generacijo bistveno mlajših bralcev. V tem smislu ima njihovo prizadevanje lastnosti cenzure, ki ni odprta za mnenja drugih in ne želi biti strpna do drugačnega in drugega. Na tej točki pa taka prizadevanja za omejitve izbora besedil pridejo v nasprotje s samo naravo književnosti in z njenimi potencialnimi funkcijami. Skozi stoletja in različne družbene ureditve se funkcije književnosti – prav tako kot funkcije vseh družbenih dejavnosti – spreminjajo skladno s potrebami vsakokratne družbene ureditve in razmer. V že kar močno odmaknjeni preteklosti negotovih življenjskih okoliščin so književna besedila imela namen spodbujati lojalnost do vladarjev in raznih voditeljev, solidarnost do plemenske ureditve

in sprejemanje družbeno ustaljenih norm, sodobna književna tvornost pa se vsaj v zadnjem času vse bolj odmika od takih namenov in ciljev. Sodobna besedila z vseh strani sveta se vedno bolj pogosto sprašujejo o raznih oblikah zla, trpljenja in bolečine, ki ga posamezniku prizadeva družbena vključenost, in se zato lotevajo številnih oblik človekove negotovosti in srečevanja z zapletenimi okoliščinami in nepredvidljivimi težavami. Mladi in otroci celega sveta se danes vsak dan srečujejo s povsem neotroškimi težavami, nepričakovanimi situacijami, bolečino, boleznijo, izgubo in še bi lahko naštevali, če seznam ne bi presegal obsega tega zapisa. Dela mladinske književnosti na vseh celinah zato govorijo o grozotah, ki se dogajajo otrokom in mladim, in ne priznavajo nobenih tabujev. Srečanja z drugačnostjo, s pripovednimi osebami iz manj znanih ali neznanih kultur, z drugačnimi oblikami razmišljanja, obnašanja in predstavo o tem, kaj je človeško mogoče, ter kaj različne kulture štejejo za vredno, se pravi srečanja, ki jih omogoča novejša mladinska književnost, mladim bralcem omogočajo vpoglede v raznolikost človekovih možnosti in načinov bivanja ter jim pomagajo premagovati predsodke ozke omejenosti. V svetu, kjer se s hitro globalizacijo širi soprisotnost različnih kultur ter iz nje porajajoči se nesporazumi in tudi konflikti, sta pripravljenost na srečanja z novim in neznanim ter odprtost za reševanje medkulturnih stikov gotovo pozitivni izkušnji za vse mlade prebivalce prihodnosti. Ne nazadnje se tako Združeni narodi kot tudi Svet Evrope zavzemajo za ohranjanje kulturne in jezikovne raznolikosti, ki terja tako pripravljenost za sprejemanje drugačnega in odprtost za novo, kot tudi strpnost do tujega oz. tujekulturnega.

Bogate možnosti predstavljanja pestre in izzivalne nove izkušnje z branjem mladinske književnosti pa terjajo tudi bolj razvito in kritično bralno zmožnost

za umetnostno pripoved, ki bi jo bilo treba sistematično vzgajati leto za letom za prav tako raznolika besedila skupaj s pogovorom o le-teh, ki bi mladim bralcem doživljajsko približal kulturno manj znane oblike človeških možnosti. Zdi se, da številni starejši bralci še niso bili deležni take literarne socializacije in razumevanja drugačnih oblik branja pri drugih, kot jih omogoča sodobni komunikacijski pouk književnosti, ki že upošteva sodobna znanja o individualnosti branja in spodbuja strpnost do branja drugih. Vendar pa tak primanjkljaj iz pretekle literarne socializacije v pogledih in oce-

nah starejših bralcev ne bi smel pripeljati do omejevanja izbora besedil za mlade. Omejevanje izbora ima namreč za posledico lahko samo omejenost bralcev. To pa je lastnost, s katero se današnji mladi ne bodo mogli ravno uspešno uveljavljati v Evropski uniji, kaj šele globalno, se pravi v svetu, v katerega odraščajo in je vse bolj nepredvidljiv, vse bolj pogosto obelježen z zapletenimi medkulturnimi stiki in sporazumevalnimi nesporazumi, ki terjajo veliko pripravljenost in zmožnost razumevanja za pozitivno razreševanje.

*Meta Grosman*